

**HET GROTE
JAREN
50
—
BOEK**

RENÉ KOK, ERIK SOMERS
EN PAUL BROOD

INHOUD

<i>Inleiding</i>	4
1 HET VERDWENEN NEDERLAND	14
Rook jij al?	64
2 SPANNENDE TIJDEN	68
De watersnoodramp van 1953	94
3 VOOR VORST EN VADERLAND	100
Vadertje Drees	132
4 HANDEN UIT DE MOUWEN	136
Voor de buis	176
5 LEVE DE VERANDERING!	180
Op de scooter	228
6 IN DE SCHIJNWERPERS	232
Nederlandse films	272
7 SPORT EN ONTSPANNING	278
Een auto voor iedereen	322
8 DE JEUGD VLIEGT UIT	326
Dansen is plezier voor twee	362
<i>Verantwoording</i>	367

1957 Kinderen kijken naar binnen bij de ramen van hun nieuwe kleuterschool.

INLEIDING

De jaren vijftig. Voor hen die deze jaren van wederopbouw zelf bewust hebben meegemaakt, is het een tijd vol herinneringen. Het waren hun kinderjaren, of de jaren dat ze volwassen werden, of de tijd dat ze een gezin stichtten. Talloze persoonlijke herinneringen zullen boven komen bij wie daaraan terugdenkt.

Maar wat is de collectieve herinnering aan de jaren vijftig? Hoe kijken wij als volk, als natie terug op die tijd? Was het een tijd van rust, reinheid en regelmaat? Of juist een van dynamiek, welvaart en beginnende onrust? Overheerste de kneuterigheid en de gezapigheid of was veel meer de vernieuwing en het optimisme?

Elke tijd schrijft zijn eigen geschiedenis. In de roerige jaren zestig keken we anders terug op het voorgaande decennium dan bijvoorbeeld in de jaren tachtig of in onze eeuw. Daarbij speelt het beeld een hoofdrol. De jaren vijftig gaven ons de televisie en een groeiend gebruik van de foto- en filmcamera. Daarom zijn we niet afhankelijk – zoals in vroegere perioden in onze geschiedenis – van wat er geschreven en verteld werd, nee, wij hebben ook de beelden!

ROOMS-ROOD EN VERKREUKELD ORANJE

Dr. Willem Drees is zonder twijfel het symbool van de jaren vijftig. ‘De heer Drees wist (...) altijd groot gezag in te boezemen door zijn rust, eenvoud en waardigheid’, zei zijn minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns eens over hem. ‘En hij leidde ook in het buitenland een zeer eenvoudig leven, dat kostte hem helemaal geen moeite, hij is een geboren asceet.’ Die rust, eenvoud en waardigheid eiste Drees ook van de Nederlanders:

voor de wederopbouw van ons land, om het hoofd koel te houden bij internationale spanningen en omdat dat hoort in een beschaafd land met een historische traditie.

Drees had als minister-president vanaf 1948 de leiding over een reeks kabinetten die moest afrekenen met de naweën van de Duitse bezetting. Ons land, evenals geheel

West-Europa, kreeg daarbij de steun van de Verenigde Staten, die Europa niet ten prooi wilden laten vallen aan het communisme en dus zo snel mogelijk weer op de been wilden helpen. Tussen 1948 en 1954 ontving Nederland in het kader van het Marshallplan bijna een miljard dollar, waarvan meer dan tachtig procent als schenking. Eind jaren veertig deed de steenrijke Amerikaanse diplomaat Harriman Den Haag aan om te praten over de Marshallhulp. Drees nodigde de hoge gast uit in zijn huurwoning aan de Beeklaan. Het verhaal behoort tot de succesanedotes van Joseph Luns: ‘In Italië, waar Harriman net vandaan kwam, had de regering in een paleis een prachtig banket voor hem aangericht. U ziet de heren arriveren in de Beeklaan! In de

gashaard twee van de vijf staafjes uit, mevrouw Drees presenteerde thee met een Mariakaakje en de heer Drees had een goed en zakelijk gesprek. Na afloop zei Harriman tot zijn medewerkers: ‘Ik heb het al gezien. Een land waarvan de premier in zulk een eenvoud leeft, is onze hulp ten volle waard.’”

Vier dagen voor het jaar 1950 begon, had Nederland de Indonesische soevereiniteit erkend. Het was het einde van een tijdperk en velen hadden het er moeilijk mee. ‘Indië verloren, rampspoed geboren.’ ‘Vergis ik mij’, zei Drees in

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

zijn nieuwjaarsrede, ‘als ik veronderstel dat bij velen van u het gevoel leeft dat het Nederlands gebied is verschrompeld en de adem van grootheid is geweken?’ Nederland had het gevoel een uitdagende horizon te missen. Aan energieke mensen kon het land geen toekomst bieden en daarom emigreerden honderdduizenden mensen. De regering stimuleerde zelfs hun vertrek, omdat ze een grote bevolkingsgroei zag in een land – zeker in het westen – dat al een ongekende bevolkingsdichtheid had en een hogere vruchtbaarheid kende dan de andere Europese landen. In 1950 telde Nederland tien miljoen inwoners. Vooral in gereformeerde en katholieke gezinnen was het aantal kinderen groot en de geestelijke leiders deden er alles aan dat zo te houden. Nederland werd te vol. De enorme woningnood maakte dat zonneklaar.

In de landbouw moesten schaalvergroting en mechanisering ervoor zorgen dat de boeren een rendabel bedrijf en een redelijk inkomen hadden. Landbouwminister en later Europees commissaris Sicco Mansholt kon er niet genoeg op hameren. Het gevolg was

dat vele mensen in Noord- en Oost-Nederland vertrokken naar de Randstad of het buitenland. De toekomst lag in de industrie. En dat bleek een gouden toekomst. Vanaf 1950 verdrievoudigde het nationaal inkomen in ruim twintig jaar, er was nauwelijks werkloosheid, het consumptiepatroon veranderde radicaal en de sociale uitgaven stegen enorm. Economen spreken graag van een economisch wonder, zoals ook het herstel in Duitsland als een Wirtschaftswunder wordt beschouwd.

De Nederlanders zelf merkten daar aanvankelijk nog maar weinig van. Wij waren een arm volk dat in 1950 zelfs

veel minder consumeerde dan in 1939. Natuurlijk was de oorlog de reden voor die armoede. De veestapel had zwaar geleden, dus was er tekort aan vlees en zuivel en aan mest voor de landbouw. De aanvoer van goedkope goederen uit Indië viel weg, wat vooral koffie en thee duur maakte. De distributie van levensmiddelen (goederen op de bon) kon

pas in 1952 beëindigd worden.

Ook voor de bouw was aan alles een gebrek, terwijl toch veel huizen herbouwd en nieuw gebouwd moesten worden. Het gevolg was een nijpend woningtekort, dat ervoor zorgde dat jonge stellen soms jaren bij hun ouders moesten inwonen.

De regeringsploegen waaraan Willem Drees leiding gaf in de periode 1948-1958, werden hoofdzakelijk gevormd door zijn eigen partij, de Partij van de Arbeid, en de Katholieke Volkspartij, de KVP. Samen bezetten zij zeker zestig van de (toen nog) honderd Kamerzetels.

Hard werken om het land weer op te bouwen. Dat was de opdracht die de Nederlandse regering de bevolking meegaf na de oorlog. En zuinig leven, zodat geïnvesteerd kon worden

in nieuwe fabrieken en bedrijven. De gematigde loonpolitiek van de regering en de bewonderenswaardige motivatie van de arbeiders om een welvarend land tot stand te brengen hadden succes. De soberheid van Drees, gecombineerd met de zuinigheid van de minister van Financiën Piet Lieftinck en de motor van verregaande industrialisatie Jan van den Brink, legde de basis voor de welvaartsstaat. De ARP'er Jelle Zijlstra volgde Van den Brink in 1952 op en hield dezelfde koers.

Toen in 1958 een liberaal-confessioneel kabinet onder leiding van de KVP'er Jan de Quay aantrad, werd de 'geleide

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

loonpolitiek' verlaten, waardoor lonen sterker gingen stijgen. Een advies van de Sociaal-Economische Raad uit 1959 over lonen, huren en consumentensubsidies was een eerste stap op weg naar een gedifferentieerde loonpolitiek, die in afzonderlijke sectoren loonstijgingen mogelijk maakte. Iedereen zou er in de jaren zestig van profiteren.

De kwesties Indonesië en Nieuw-Guinea waren nagels aan de doodskist van minister-president Drees. Want Nederlands-Indië had wel opgehouden te bestaan met de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949, over één gebied werd pas later beslist: het Nederlandse deel van het eiland Nieuw-Guinea. De Indonesische regering onder leiding van Soekarno meende dat het gebied bij de nieuwe republiek hoorde, omdat het ook deel uitmaakte van Nederlands-Indië. De Nederlandse regering streefde naar een aparte status voor het gebied en overwoog het tot nieuw thuisland te maken voor Indische Nederlanders. Onderhandelingen zaten jarenlang muurvast. Aan het eind van de jaren vijftig namen de spanningen toe. Onder internationale politieke druk stemde Nederland uiteindelijk in met een vreedzame overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië in 1962.

Het koningshuis bleek eveneens een scherpe nagel te zijn. Prinses Marijke, in 1947 geboren als vierde dochter van toen nog prinses Juliana en prins Bernhard, kwam slechtziend ter wereld. De koningin en haar man probeerden op vele manieren het gezichtsvermogen van hun dochter te verbeteren. Op voorstel van prins Bernhard werd de gebedsgenezeres Greet Hofmans te hulp geroepen. De prins kreeg daarvan snel spijt, want rond haar persoon ontspon zich een net van intriges. Het huwelijk van Juliana en Bernhard kwam onder grote druk te staan. Een interview met prins Bernhard in het Duitse blad *Der Spiegel* maakte dat de affaire in 1956 op straat kwam te liggen. Een crisis in de monarchie dreigde, maar op verzoek van koningin en prins deed een commissie van drie wijze mannen aanbevelingen om uit de crisis te geraken. Deze Commissie, bestaand uit de KVP-voorman Louis Beel, oud-gouverneur-generaal van Nederlands-Indië Tjarda van Starckenborgh Stachouwer en oud-premier Pieter Sjoerds Gerbrandy, zorgde ervoor dat de contacten van Greet

Hofmans met het hof werden beëindigd en dat de hofhouding werd gereorganiseerd.

AMERIKAFILIE

De Verenigde Staten waren onze bevrijders van de Duitse bezetting. Zij gaven ons na de oorlog heel veel geld voor de wederopbouw en leidden een heel ander, veel moderner leven dan wij. Het gevoel van Europese meerderwaardigheid sleet snel in de jaren vijftig en keerde in een grenzenloze bewondering voor de prestaties aan de overzijde van de oceaan.

Het bedrijfsleven ontdekte de voordelen van marktonderzoek, stroomlijning van de productie, marketing, merchandising en efficiency. In Slagharen begon Herman Wehkamp in 1952 met een postorderbedrijf. De levensmiddelenbranche ontdekte de zelfbedieningswinkel en de supermarkt. Chris van Woerkom opende al in 1948 in Nijmegen de eerste zelfbedieningswinkel, Albert Heijn en De Gruijter volgden spoedig.

Naast de mode en de film was de Amerikaanse invloed groot in de wereld van muziek en dans. In de eerste plaats werd de jazz enorm populair bij de jongeren, zowel de wat wildere jazz van Dizzy Gillespie en Charlie Parker als de beschaafdere van Miles Davis en Chet Baker. De jazzvibrafonist Lionel Hampton zette in 1954 de Amsterdamse Apollohal met zijn band op stelten. In Nederland groeiden de gebroeders Ruud en Pim Jacobs als jazzmusici, maar ook Wessel Ilcken en zijn vrouw Rita Reijs, en natuurlijk Pia Beck. Uit een kruisbestuiving tussen de extraverte en expliciete zwarte muziek en de tot dan toe brave en commerciële blanke muziek ontwikkelde zich vervolgens de rock-'n-roll razendsnel, met als rijzende ster Elvis Presley die met nummers als 'That's allright' de hitlijsten besteeg. De rock-'n-roll was niet alleen een nieuwe muziek, het werd een culturele revolutie met de snelheid van een orkaan. Met zangers als Bill Haley, Buddy Holly en Chuck Berry en het blad *Muziek Express*, opgericht in 1956, als pleitbezorgers was sprake van een muzikale stroming die het leven van vooral de jongeren in de maatschappij ging bepalen. En wie erbij wilde horen, zorgde voor passende kleding, haarstijl, taalgebruik en vervoermiddel. Hoe Amerikaanser, hoe beter...

Het merendeel van de volwassenen vond de muziek aanstootgevend en afstotelijk. Zou de 'jeugd van vandaag' dankzij de seksuele lading van de rock-'n-roll niet in het verderf worden gestort?

BROKKELENDE ZUILEN

De samenleving waarin deze moderne Amerikaanse invloeden neerdaalden, was er een van hokjes en zuilen, van orde en gezag en van vertrouwde kaders. Nederland bestond eigenlijk uit een groot aantal Nederlandjes die zich tot elkaar verhielden als eilanden, zonder overigens met elkaar in oorlog te zijn. Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen, was een veel gehoorde uitspraak in die dagen. Dus ging je om met mensen uit je eigen gezindte: bij de sportclub, je bedrijf – want er waren veel roomse en protestantse bedrijven –, je culturele vereniging (koor, toneel, bibliotheek). En natuurlijk las je de krant van je eigen zuil en luisterde en keek je naar de omroep waar je bij hoorde.

De zuilen leken in de wederopbouw wel sterker herrezen dan ze ooit geweest waren. Elke zuil had zijn eigen politieke partij: sociaaldemocraten bij de Partij van de Arbeid, liberalen bij de vvd en de drie confessionele richtingen bij de kvp, arp (Antirevolutionaire Partij) en chu (Christelijk-Historische Unie). Samen behaalden ze meer dan negentig procent van de stemmen. De vakbonden sloten er naadloos op aan. Zo was er een hecht netwerk in een hiërarchische opbouw van kerk, partij en standsorganisaties. Wie iets wilde bereiken, moest zich voegen in deze onwrikbare structuren.

Columnist Jan Blokker gaf er eind jaren tachtig een mooie beschrijving van:

Daarbij draaiden de controletechnieken van de klassieke zuilen al snel weer op volle toeren met bibliotheekcommissies, Filmacties, de Tilburgse Informatiedienst inzake Lectuur (IDIL) die in 1953 de al te ondeugend geachte roman De dokter en het Lichte Meisje

van Vestdijk uit Brabantse etalages liet verwijderen, en met een directe greep op het beleid van de 'eigen' kranten. De katholieke Volkskrant heeft nog jaren de eer genoten van een dubbel paar argusogen: een klerikale meezer en niemand minder dan de politieke leider van de kvp, Romme, als 'staatkundig hoofdredacteur': een vorm van regelrechte belangenverstrengeling (...).

Dat de zuilen hun vooroorlogse macht na de 'cesuur' van '40-'45 met zoveel vanzelfsprekendheid weer konden uitoefenen, duidde uiteraard ook op consensus binnen de samenleving: men schikte zich er zonder merkbaar protest naar, dus men moet het er, althans voorlopig, wel mee eens zijn geweest. Afgezien van wat rituele bozigheid was er ook geen sprake van nationale ver-

ontwaardiging toen de Nederlandse bisschoppen in 1954 hun gelovigen bij mandement verboden lid te zijn van een socialistische vakbond, en min of meer 'ontrieden' te stemmen op de Partij van de Arbeid of te luisteren – laat staan te kijken – naar de VARA.

Is het een wonder dat de jeugd zich verzette? Dat ze probeerde zich te ontworstelen aan de druk van het gezag? Dat alles

wat nieuw en anders was een grote aantrekkingskracht had? Muziek, films en vrijetijdsbesteding waren mogelijkheden voor een eigen keuze. Anders dan hun ouders hadden gedaan, en vooral beter! De geïllustreerde tijdschriften en opiniebladen gaven regelmatig het woord aan ouders en andere gezagsdragers die zich ongerust maakten over 'de opstandige jeugd'. Maar zij beseften nauwelijks dat de oude fundamenten onder de strak geleide politieke, maatschappelijke en kerkelijke organisaties langzaam aan het verzakken waren. De komst van de televisie in 1951 versnelde dat proces alleen maar.

ACH JA, DE JAREN VIJFTIG

Elke tijd schrijft zijn eigen geschiedenis. In de jaren zestig keken we anders terug op het vorige decennium dan in onze eeuw. Op 1 november 1966 richtte een groepje Amsterdamse jongeren de Stichting Jeugdsentiment 'De

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

Jaren '50' op. Ze organiseerden in een oude school in de Jordaan een Grote Tentoonstelling van 'die dingen uit de jaren '50 waaraan wij een emotionele betekenis toekennen'. Het werd een overweldigend succes, vooral dankzij de bloeiende jaren vijftig revival. Artiesten als Eddy Christiani en de Millers beleefden een glorieuze comeback. Jeugdsentiment, aldus de stichting, en daar mocht je voor uitkomen.

De stichting, met Wim Noordhoek als voorzitter en mensen als Jan Donkers, Guus Ros en Arend Jan Heerma van Voss in de gelederen, gaf een boekje uit van het geselecteerde documentatiemateriaal. Het verscheen in 1968 bij de jonge uitgever Thomas Rap. De samenstellers zagen daarin weerspiegeld de snel toenemende welvaart in de jaren vijftig, die alles te maken had met de opkomst van 'televisie, flats, auto's (die op hun beurt weer tot een grotere actieradius van de mensen leidden, denk bijvoorbeeld aan de buitenlandse vakanties), ijskasten, brommer, wasmachines, nieuwe cadeaugewoonten, eetgewoonten, woninginrichting en noem maar op'. Maar zij zagen ook de angst, veroorzaakt door de watersnood van 1953, de Korea-oorlog, de Suezcrisis en Hongarije, dat alles tegen de achtergrond van 'de Russen' en 'de Atoombom'.

Wie het boek, getiteld *Groot gedenkboek van de jaren vijftig* doorbladert, ziet een doorsnede van de samenleving uit die tijd. Geschreven herinneringen over het woninginterieur, wielervedstrijden en radio-uitzendingen, krantenartikelen, strips (Kuifje, Eric de Noorman, Dick Bos), krantenadvertenties en tekeningen. Onder de kop 'Steeds meer auto's' en geïllustreerd met een pagina vol Dinky Toy-auto's staat een korte bijdrage die de jaren vijftig karakteriseert:

Er was een tijd dat bij ons in de straat maar twee auto's stonden. De ruimte tussen de auto's en de stoeprand er tegenover kon gemakkelijk als doel worden gebruikt bij het voetballen. Later ging dat niet meer. Er kwamen steeds meer auto's. Er werd een

parkeerverbod ingesteld voor de ene straathelft, de andere helft stond van het begin tot het einde vol met auto's, waar de bal voortdurend onder rolde.

Ook het zg. 'hekjesvoetbal', waarbij ieder voor zich één van de ijzeren hekjes, die de voortuintjes afsloten, te verdedigen had (het spel werd bij voorkeur met tennisballen gespeeld, die alleen met een speciale schiettechniek over de stoepranden heen te wippen waren) was onmogelijk geworden, omdat de hekjes aan de voorzijde van de straat onbereikbaar waren geworden. Voor 'puttenvoetbal', een vergelijkbaar spel, gold hetzelfde.

Nostalgie dus, verlangen naar een tijd die voorbij was. Diezelfde ervaring geeft het boek *Ach ja...de jaren vijftig*, dat Dick Slootweg, Willem van Beusekom en Co de Kloet in 1974 het licht deden zien. Slootweg was redacteur bij *De Volkskrant*, Van Beusekom en De Kloet maakten radioprogramma's. In feite is hun boek een vervolg op het *Groot gedenkboek van de jaren vijftig*, alleen wat professioneler gemaakt. Het staat vol met herinneringen, foto's, krantenberichten en -advertenties. De samenstellers hebben wel enig verband gebracht in wat zij verzameld hadden. De vanzelfsprekende rol van het gezag blijkt uit deze passage:

Toen in 1952 twee op de bijbel geïnspireerde films (Samson en Delila en David en Bathseba) in roulatie kwamen, barstte een stroom van protesten los. Van kerkelijke zijde werd gerept over 'een aanslag op het Woord van God' en talrijke brave burgers voelden zich in hun godsdienstige gevoelens gekwetst. Sussend spraken de wijze heren van de filmkeuring: 'Men mag niet blind zijn voor het feit dat van de Bijbel gelukkig nog altijd een grote aantrekkingskracht uitgaat, zodat men zich ondanks alle aberraties toch daarover dient te verheugen'.

Aanslagen op de goede zeden werden intussen stelselmatig verijdeld. (...) Niet alleen de filmkeuring wilde de samenleving behoeden voor het kwaad van het witte doek. Een Groningse politierechter verbood een jonge man, die een auto had gestolen,

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

gedurende zekere tijd de bioscoop te bezoeken, omdat hij 'bezeten was door films over het Vreemdelingenlegioen'. En in 1956 waren het de burgemeesters van Apeldoorn en Leeuwarden, die de vertoning van Rock around the clock in hun gemeente verhinderden.

Onder de noemer 'Het verdwenen Nederland' verzorgde het weekblad *Haagse Post* in 1988 een dubbelzomernummer over de jaren vijftig. Het nummer kwam tot stand na een aantal gesprekken met mensen die de jaren vijftig bewust hadden meegemaakt en inmiddels in staat waren daarover een oordeel te geven. Onder hen bevonden zich dichter en beeldend kunstenaar Jan Elburg, journalisten Wouter Gortzak en Arie Kleywegt, historicus Piet de Rooy en cineast Jan Vrijman. De special van *Haagse Post* is – in de woorden van de samenstellers – een 'kaleidoscopische terugblik op ons nabije en toch verbazingwekkende verleden. Wie niet weet dat het gaat over het Nederland van maar dertig jaar terug, zou menen het verslag van een ontdekkingsreis door een verre en vreemde natie te lezen, een roerloos land, waar echter kleine rimpelingen al de ommekeer aankondigen die op til is'.

De aanpak van de redactie was – in lijn van de eerdere boeken – journalistiek, met korte bijdragen, interviews, knipsels en foto's uit kranten en tijdschriften uit de jaren vijftig. Maar enige afstand namen de schrijvers gelukkig af en toe ook. Politicus Hans Gruijters bijvoorbeeld:

Er was een haast middeleeuws sociaal onderscheid: je kon aan iemands kleding nog zo ongeveer aflezen wat zijn beroep was. Dat was allemaal gemarkeerd. Tegenwoordig is dat subtieler, kleding wordt gebruikt om onderscheid te maken. Je draagt iets om te doen alsof je een bepaald iemand bent. Als je een yuppie wilt zijn doe je alsof je een yuppie bent en op een gegeven moment ben je het dan ook. Vroeger waren zulke uiterlijke kentekenen uitdrukking van, nu zijn ze middel tot.

In diezelfde tijd boog voor het eerst een groep vrij jonge historici zich over de jaren vijftig en zestig. In het boek *Wederopbouw, welvaart en onrust* deden zij een eerste aanzet naar een wetenschappelijke beschrijving van Nederland in die jaren. Het economisch wonder van de wederopbouw en de dirigistische politiek van de rooms-rode regering krijgen uitgebreid aandacht, maar ook de botsing der generaties en de toekomst van de vetkuiven. Boeiend is de tegenstelling tussen ouderen en jongeren die er in beschreven wordt.

De ouderen, die de jaren dertig en de oorlog bewust hadden meegemaakt en nu geconfronteerd werden met atoomdreiging, koude oorlog en angst, waren somber. Met de eigen partij, kerk, vereniging of organisatie trachtten zij orde en gezag te handhaven. Wie zich tegen deze conformistische levensstijl verzette, lag eruit. Zij begrepen niet dat de jongeren zich met andere zaken bezig hielden. Herhaaldelijk spraken zij in kranten en tijdschriften hun bezorgdheid uit over 'de massajeugd' die 'ongrijpbaar'

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

en 'verwilderd' was. De oorzaak moest wel liggen in het teloorgaan van iedere traditie, sociale conventie, moraliteit en geloof.

De jongeren van de jaren vijftig wilden vooral een betere wereld dan hun ouders en zochten die met een jeugdig idealisme. Afkomst en opleiding speelden een rol in de wijze waarop zij dat deden. Midden jaren vijftig kwam een nieuw type jongeling op, vaak gekleed in leer en spijkerbroek, in elk geval met vetkuif en bromfiets en vaak te vinden in en rond de snackbar. De Nederlandse journalist Jan Vrijman en de fotograaf Ed van der Elsen waren de eersten die in 1955 de term gebruikten in een serie reportages voor het weekblad *Vrij Nederland* met als titel 'De nozems van de Nieuwendijk'. In Amsterdam werden de nozems onderscheiden in de Dijkers (naar de Nieuwendijk, de echte vetkuiven) en de Pleiners (naar het Leidseplein, de meer alternatieven). De autoriteiten wisten zich geen raad

met deze groepen. Zij beseften niet dat het 'vaak gewone jongens zijn die zich vervelen, omdat ze zichzelf niet kunnen bezighouden'. Daarom 'provoceerden' ze, bij voorkeur de politie. En dat ging door tot ver in de jaren zestig...

In de eenentwintigste eeuw zijn de jaren vijftig echt geschiedenis geworden. Ze worden beschreven in serieuze wetenschappelijke boeken. De persoonlijke herinnering verdwijnt en de objectieve blik komt er voor in de plaats. Lees bijvoorbeeld *Verleden van Nederland*, geschreven door onder meer Geert Mak en Piet de Rooy. Zij geven een afgewogen beeld van een verzuilde beschaving, de gestage toename van de massawelvaart en de hokjes- en schotjesgeest van de zuilen. Of lees *De adem van grootheid* van de jonge journalist en schrijver Joshua Livestro. Hij schetst een beeld van de Nederlanders in de jaren vijftig, als meesters van tijd en ruimte en van hun eigen lot in een samenleving waarin geen enkel maatschappelijk probleem onoplosbaar leek. God schiep de wereld, maar de Nederlanders schiepen Nederland – en wel in de jaren vijftig...

Niettemin geven de jaren vijftig het grote publiek nog altijd nostalgische gevoelens. Dat bleek tijdens de succesvolle tentoonstelling 'Knus – Nederland in de jaren '50', die het Noordbrabants Museum in 2005 organiseerde. Met veel beeld- en geluidsmateriaal, voorwerpen uit het dagelijks leven en gereconstrueerde woninginrichtingen was de tentoonstelling een groot succes en trok zij heel veel bezoekers. Tegenwoordig zijn het themakanaal Geschiedenis24, NostalgieNet en websites als seniorplaza.nl heel populair.

HET BEELD VAN DE JAREN VIJFTIG

De Cineac in de grote steden was een populaire trekpleister in de jaren vijftig. In deze bioscoop draaide een non-stop filmjournaal. Wie een uurtje in het donker ging zitten ('even een cineacje pakken'), had weer een actueel overzicht van de gebeurtenissen in de wereld. Het Polygoonjournaal, met onmiskenbaar commentaar en later onder redactie van Philip Bloemendal, werd het icoon van de naoorlogse wederopbouw. Deze vorm van nieuwsvoorziening zou de jaren zestig nog halen, maar de televisie nam steeds meer zijn plaats in. Het NTS-Journaal, dat voor het eerst werd uitgezonden in 1956, werd de grondlegger van het Nederlandse televisiejournaal.

Overigens moet de invloed van de televisie in de jaren vijftig niet overschat worden. In datzelfde jaar 1956 waren er nog maar 26.000 toestellen geregistreerd, waarop per week drie uur lang programma's konden worden bekeken. In 1960 was het aantal televisietoestellen toegenomen tot 585.000, maar het Nederlandse televisiekanaal was wekelijks

nog steeds maar twintig uur in de lucht.

Voor het actuele nieuws was het dagblad het aangewezen medium. Samen met het bioscoopjournaal gaven de kranten ons het beste beeld van de jaren vijftig. In de loop van dit decennium kwamen er steeds meer foto's in; nog wel in zwart-wit natuurlijk. De regionale bladen liepen daarin achter bij de landelijke bladen. Een willekeurige editie van de *Leeuwarder Courant* uit begin jaren vijftig bijvoorbeeld had gemiddeld drie persfoto's, terwijl de landelijke bladen veel meer foto's plaatsten. De grote dagbladen hadden eigen fotografen in vaste dienst.

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

Het Vrije Volk had de beschikking over de fotografen Jo de Haas, Henk Nieuwenhuis en Jan Peeters, *Het Parool* over Frits Griek en *De Telegraaf* over Bert Buurman. Het communistische dagblad *De Waarheid* maakte gebruik van het Algemeen Hollandsch Fotopersbureau van Ben van Meerendonk. Pas later trok het andere fotografen aan, zoals Dolf Kruger en Kors van Bennekom. De *Haagsche Courant* zette de fotografen Joep Friezer en Theo Meijer in.

Maar in de meeste gevallen werkten de fotografen voor fotopersbureaus. Het Algemeen Nederlandsch Fotobureau (Anefo), in de oorlog in Londen opgericht, kwam in 1951 in handen van fotograaf Chris Evers en werd een goedlopend bedrijf. Grote concurrent was het Algemeen Nederlandsch Persbureau (ANP). Daarnaast werkten veel fotografen als vrije ondernemers.

De dagbladfotografen zijn dus voor een groot deel verantwoordelijk voor ons beeld van de jaren vijftig. Maar ook studiofotografen die voor de geïllustreerde bladen van uitgeverij Spaarnestad werkten, hebben hun aandeel geleverd. Hoewel vooral deze laatste ook foto's in kleur leverden, verschenen de bladen in zwart-wit. Ons beeld van die periode is dus ook overwegend zwart-wit.

Dankzij de amateurfotografen kunnen we de jaren vijftig wat meer inkleuren. De stijgende welvaart maakte het mogelijk dat menig liefhebber zich een fotocamera kon aanschaffen. Met filmpjes van de drie grote bedrijven Agfa, Gevaert en Kodak zijn vele families, feestjes, landschappen en evenementen in kleur vastgelegd.

INSPIRATIEBRON

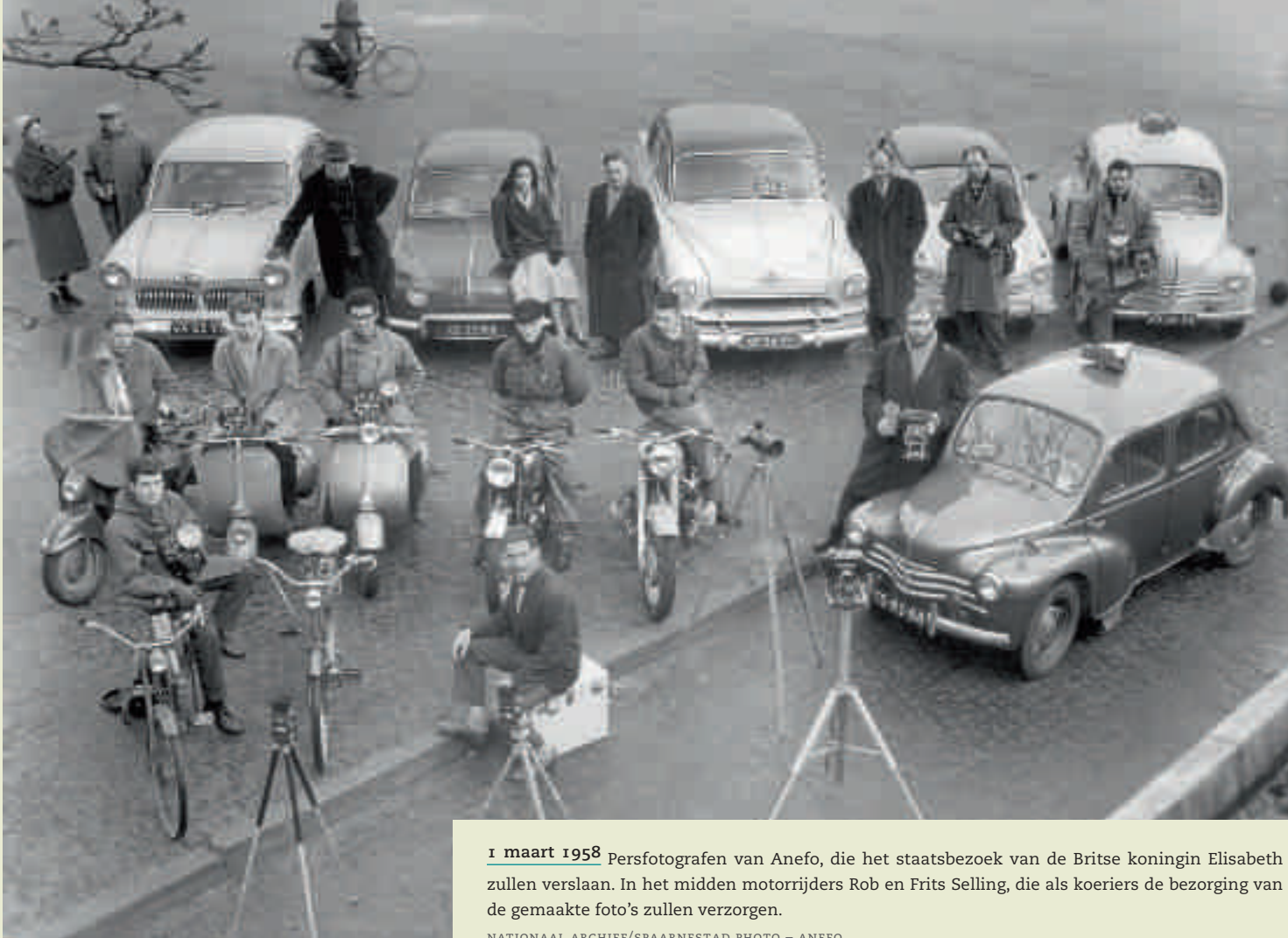
De jaren vijftig keren regelmatig terug. In de mode, de muziek en de lifestyle worden thema's en elementen steeds weer gebruikt, omdat ze kennelijk aanspreken. Zelfs nu nog grijpen de modeontwerpers terug op de fleurige en stijlvolle mode uit die tijd. Van jazz- en rock-'n-roll hits verschenen covers. Wie kent niet de hits 'I put a spell on you' en 'Suzy Q'? Het zijn songs uit de jaren vijftig, die opnieuw werden uitgebracht en tot hit gemaakt door Creedence Clearwater Revival. Talloze nummers die vaak te horen zijn, dateren uit de jaren vijftig: 'Blueberry Hill' van Fats Domino, 'Mr. Sandman' van The Chordettes (later veel bekender geworden door onder meer The Supremes

en The Andrew Sisters) en 'Memories are made of this' van Dean Martin (met succesvolle latere versies van The Drifters en Johnny Cash). De zangeres Caro Emerald laat zich sterk inspireren door de jaren vijftig.

In vele woninginterieurs zijn de jaren vijftig nog steeds (of opnieuw) geliefd. Velen zullen het zich niet bewust zijn, maar de kasten van Pastoe, de stoelen van Gispen en het keukeninterieur van Wesco zijn modellen van die tijd. En kijk eens naar de scooters, de oma- en bakfietsen, de brilmonturen, de kinderwagens.

De jaren vijftig – lang geleden, maar ze blijven een inspiratiebron...

**HET GROTE
JAREN
50
BOEK**

1 maart 1958 Persfotografen van Anefo, die het staatsbezoek van de Britse koningin Elisabeth zullen verslaan. In het midden motorrijders Rob en Frits Selling, die als koeriers de bezorging van de gemaakte foto's zullen verzorgen.

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO – ANEFO

FOTOCOLLECTIES

Het werk van de talloze professionele fotografen is gelukkig grotendeels bewaard gebleven. In fotomusea en bij archiefdiensten worden ze goed bewaard. Bovendien lenen de foto's zich voor grootschalige digitalisering, wat de toegankelijkheid en het gebruik ervan alleen maar bevordert. Voor de samenstelling van dit boek is vooral geput uit de navolgende collecties.

DE FOTOCOLLECTIE VAN HET NATIONAAL ARCHIEF

Het Nationaal Archief in Den Haag beheert miljoenen historische foto's en negatieven. Naar schatting beslaat de collectie nu zo'n veertien miljoen foto's, negatieven en dia's. De fotocollectie is enorm in omvang toegenomen, nadat de collectie van het Spaarnestad fotoarchief tussen 2009 en 2011 werd overgenomen.

In 1996 verwierf het Nationaal Archief het fotoarchief van de Rijksvoorlichtingsdienst. Dit fotoarchief omvat, naast foto's van de Rijksvoorlichtingsdienst zelf, een aantal collecties, die in feite allemaal afzonderlijke verzamelingen zijn. Zo is er de collectie van de Nederlandsche Heide­maatschappij, waarin veel foto's van cultuurtechnische onderwerpen uit de jaren 1910-1970 te vinden zijn. Verre­weg de grootste collectie is evenwel die van Anefo, het

Algemeen Nederlands Fotopersbureau. Deze omvat zo'n 750.000 negatieven, circa 2.000 foto's uit de oorlogsjaren (het zogenaamde Londense archief) en nog 125.000 afdrukken, afkomstig van derden. De gehele collectie bestrijkt de periode van 1945 tot 1989. Een andere collectie in het fotoarchief is die van de fotograaf Willem van de Poll, circa 30.000 negatieven omvattend uit de periode 1930-1970.

Het Nationaal Archief beheert ook andere verzamelingen. De collectie met de oudste foto's is die van Rijks­waterstaat, die vooral waterstaatswerken uit de periode 1865-1918 omvat. Daarnaast herbergt het Nationaal Archief talrijke particuliere archieven die vaak interessante foto's bevatten. Deze zijn nog niet allemaal ontsloten.

Op de website zijn foto's te vinden van gebeurtenissen uit de periode tussen 1865 en 1990. In totaal staan bijna een miljoen foto's op de website.

SPAARNESTAD PHOTO

Spaarnestad Photo is van oorsprong het fotoarchief van de Haarlemse rooms-katholieke tijdschriftenuitgeverij De Spaarnestad (het latere vnu en Sanoma). Dit archief is in 1986 verzelfstandigd en bestond toen uit ongeveer 2,5 miljoen pers- en documentaire foto's, afkomstig van over de hele wereld. Sindsdien is de omvang gegroeid naar twaalf

Rotterdam 6 juni 1951 Beeld uit de voetbalwedstrijd Nederland-Noorwegen (uitslag 2-3) in stadion De Kuip in Rotterdam. Fotografen wachten liggend aan beide zijden van het doel van Noorwegen op een belangrijk moment.

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

miljoen foto's die meer dan honderd jaar wereldgeschiedenis in beeld brengen, vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw tot het begin van de eenentwintigste eeuw.

Spaarnestad Photo heeft fotoarchieven opgenomen die afkomstig zijn van kranten, tijdschriften, uitgeverijen en fotobureaus in Nederland, zoals de *Geïllustreerde Pers*, *HP/De Tijd*, *Het Parool*, *Trouw*, *Elseviers Magazine* en *Het Leven* (1906-1941). Ook de naoorlogse fotocollectie van het protestantse tijdschrift *De Spiegel* is in de collectie van Spaarnestad Photo ondergebracht, evenals het fotoarchief van de omroepbladen van AVRO, KRO en NCRV, daterend van het eind van de jaren twintig tot begin jaren negentig van de vorige eeuw. Verder beheert Spaarnestad Photo de (negatieve)archieven van fotopersbureaus als het Nationaal Foto Persbureau, 't Sticht en het ANP en ABC Press. Niet alleen door omvang en kwaliteit, maar ook door de verscheidenheid aan onderwerpen is de collectie als geheel uniek te noemen.

Op spaarnestadphoto.nl is de fotocollectie van de voormalige tijdschriftenuitgeverij De Spaarnestad te doorzoeken.

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (IISG), AMSTERDAM

Bij het IISG berust het fotoarchief van het Algemeen Nederlands Fotopersbureau (ANF) van Ben van Meerendonk. De collectie strekt zich uit over de periode 1945-1969. Van Meerendonk was na de oorlog een overeenkomst aangaan met het communistische dagblad *De Waarheid*, dat zo'n 300.000 abonnees had. Hij kreeg assistentie van jonge fotografen als Koen Wessing en Ben Merk. Later specialiseerde hij zich in het fotograferen van de koninklijke familie, bekende Nederlanders, het dagelijks leven in Amsterdam en de sport. Zie voor meer informatie de website iisg.nl.

STICHTING FOTOARCHIEF.NU

Een recent initiatief is de Stichting Fotoarchief.nu, die inmiddels een mooie verzameling beelden in full colour van eind jaren dertig tot en met de jaren zestig (1938-1968) tot stand heeft gebracht. Al het materiaal is afkomstig van dia's, genomen door professionele en amateurfotografen. Initiatiefnemer Peter Leeuwen in Almelo wil zo een beeld bewaren van het leven vroeger en daarmee ons cultureel-historisch erfgoed vastleggen en toegankelijk maken voor het publiek.

HET VERDWENEN

1953 De tafel is het middelpunt van de kamer. Daarboven hangt de lamp, meestal aan een ijzerdraadconstructie. Om de tafel staan degelijke stoelen, precies genoeg om het hele gezin een zitplaats te bieden. Het ritme van de maaltijden ligt vast: 's morgens pap of brood, rond het middaguur wordt er warm gegeten, 's avonds weer brood. Het moet vooral gezond zijn, na de oorlogsjaren van schaarste, honger en slecht voedsel. Het Voorlichtingsbureau voor de Voeding introduceert in 1952 de Schijf van Vijf. Het zijn de groepen voedingsmiddelen die iedereen elke dag nodig heeft. Groente en fruit voor de vitamines, brood en peulvruchten voor de koolhydraten en eiwitten. Op de foto schenkt moeder de melk in een beker van de kinderen. Zuivel, vlees en vis zijn eveneens onmisbaar. Vet komt vooral uit boter, margarine en de dagelijkse lepel levertraan. Kraanwater is het vijfde vak van de schijf.

NATIONAAL ARCHIEF/SPAARNESTAD PHOTO

In Nederland bestaat een onbestemd verlangen naar een tijd dat het leven nog overzichtelijk was. Er heerste rust en regelmaat. Er was gezelligheid, warmte en geborgenheid. Maar wanneer was dat? In welke tijd bestond dit paradijs op aarde? Het waren de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

Het romantische ideaalbeeld richt zich op de eenvoud en de knusheid van de jaren vijftig. De zware overgordijnen zijn dicht, het licht brandt en de kachel snort. In de huiskamer staat de tafel met kled in het midden, onder een grote hanglamp. Vader leest de krant, de kinderen spelen zoet en moeder zorgt voor de huishoudelijke klusjes. Want er is altijd wel wat te doen waar ze overdag niet aan toekwam.

Ook buitenshuis is het rustig. De straten bieden voldoende ruimte aan alle weggebruikers: voetgangers, fietsers en auto's. En steeds meer aan scooters en bromfietsen. Agenten van politie hebben weinig moeite hun gezag te laten gelden. Wie op het trottoir fietst of aan de verkeerde kant van de weg rijdt, wordt onverbiddelijk aangehouden en geverbaliseerd.

De tijd van de oorlog, van de rantsoenering en van alle andere naweën van die verschrikkelijke jaren 40-45 is voorbij. Het land moet weer worden opgebouwd. En dat kan alleen met hard werken. De handen uit de mouwen! Nieuwe woningen, nieuwe wegen, nieuwe fabrieken zijn er nodig. Een ongekende saamhorigheid maakt zich meester van de Nederlanders.

Dit land en die tijd roepen een nostalgisch verlangen op. Zo het al bestaan heeft, is het een geïdealiseerd beeld van het verdwenen Nederland. Het vaderland, zoals het was voordat het ten onder ging in de maalstroom van de moderne tijd.

